

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied De Hoge Dijk
Stadsdeel Zuidoost**

BO 12-098 Amsterdam 2012

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1 Geomorfologie en bodem	9
3.2 Historie algemeen	9
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1 Het polderland	10
3.3.2 Bewoning en ontwikkeling	13
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	14
3.4.1 Vindplaatsen in de omgeving van het plangebied	14
3.4.2 Bodemopbouw	15
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	15
4 Archeologische verwachtingskaart	16
5 Archeologische beleidskaart	18
Conclusie	20
Bronnen	21
Appendix I: beleidsvarianten, stroomschema	22

Samenvatting

In opdracht van Van Riezen & Partners heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het plangebied De Hoge Dijk, stadsdeel Zuidoost. Dit is bedoeld om het cultuurhistorische verleden van het plangebied in kaart te brengen en daarmee een beeld te krijgen van de archeologische sporen die in de bodem aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq. documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Er is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

Het plangebied ligt in de Holendrecht polder, polder Gein en Gaasp en de Oost Bijlmerpolder. Het betreft hier een oud poldergebied aan de oostkant van de Amstel. Binnen het plangebied bevinden zich twee historische ontginningsassen: de rivier de Holendrecht en de Broekerweg, tegenwoordig de Abcouderstraatweg. Hierlangs kunnen resten van historische bebouwing worden verwacht. In het oostelijk deel van het plangebied zijn materiële overblijfselen te verwachten die met name samenhangen met de ontginning en het landgebruik van het voormalige veenweide- en poldergebied van de 11de tot in de 20ste eeuw. Deze kunnen bestaan uit sporen van verkavelingsloten en losse vondsten met een wijde verspreiding en een beperkte samenhang. Het westelijk deel van het plangebied valt binnen de uitgeveende Holendrecht polder. Hier worden geen archeologische resten verwacht. Ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied moet worden opgemerkt dat de recente bebouwing en inrichting van het terrein eventuele archeologische sporen kan hebben aangetast.

De historische en archeologische informatie over de ruimtelijk topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen. De archeologische verwachtingskaart (p. 16-17) bestaat uit zeven zones met hieraan gekoppeld een archeologische verwachting. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt vijf beleidszones (p. 18-19).

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen, dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van Van Riezen & Partners heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het plangebied De Hoge Dijk, stadsdeel Zuidoost.

Met het bureauonderzoek wordt een overzicht gegeven van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Administratieve gegevens plangebied

Het plangebied De Hoge Dijk bevindt zich ten westen van de A2. Het plangebied wordt in het noorden begrensd door de Tafelbergweg en in het oosten door het treinspoor van Abcoude naar Amsterdam Centraal. De zuidelijke begrenzing wordt gevormd door het Abcoudermeer.

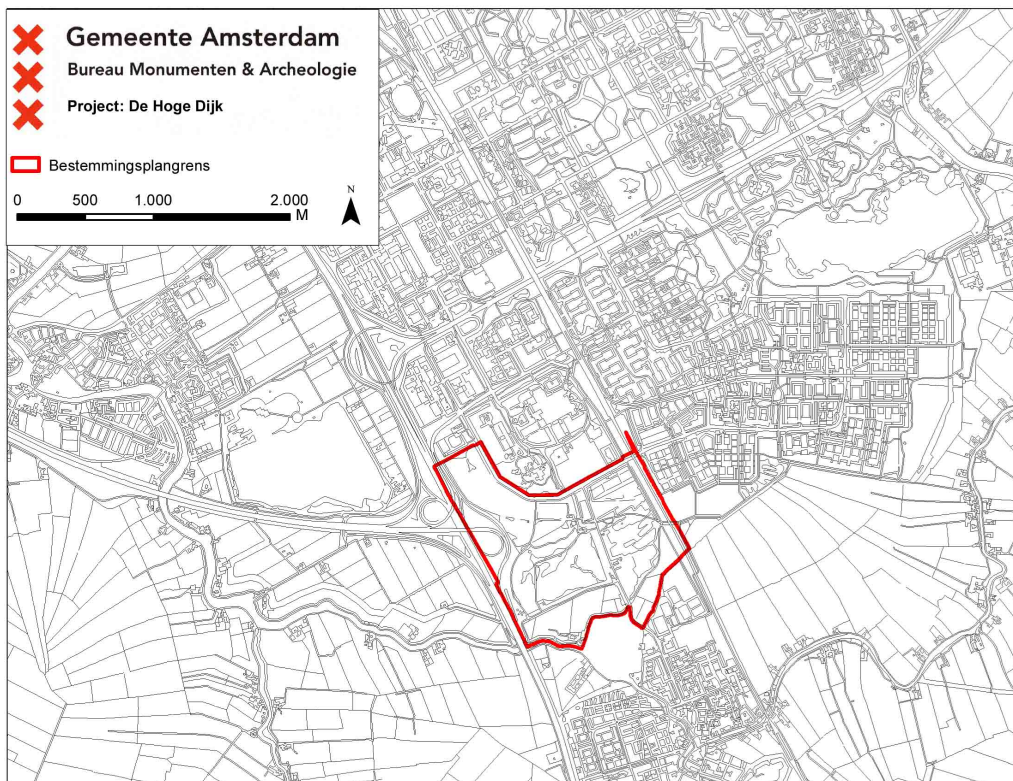
1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever Van Riezen & Partners
Contactpersoon Hugo Misset
Adres Frederiksplein 1
Postcode / plaats 1017 XK Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25 G
ARCHIS meldingsnr.	53993	ARCHIS afmeldingsnr.	44156
X-coördinaat NW	124.784	Y-coördinaat NW	478.340
X-coördinaat NO	126.249	Y-coördinaat NO	478.170
X-coördinaat ZO	126.512	Y-coördinaat ZO	477.688
X-coördinaat ZW	125.483	Y-coördinaat ZW	476.789

Locatie

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

Om het bewustzijn van het Europese erfgoed te vergroten hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Een van de voorwaarden om dit te bereiken is dat het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beschikbaar blijft.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en projectbesluiten gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad landschap en Cultuurhistorie en de Cultuur Historische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988.

³ Provincie Noord-Holland, 2010.

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsgunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwingreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

De diepe ondergrond in het plangebied bestaat uit dekzand wat gedurende de laatste ijstijd (het Weichselien 120.000-10.000 jaar geleden) door de wind is afgezet. De top van het dekzand ligt onder Amsterdam op een diepte van circa 12-13 m ÷NAP. De dekzanden worden gerekend tot de formatie van Boxtel.⁵

Rond 10.000 jaar geleden eindigde het Pleistoceen en begon het huidige tijdsvak: het Holoceen. Het Holoceen wordt gekenmerkt door een klimaat wat langzaam warmer werd. Het gevolg hiervan was dat de ijskappen smolten en de zeespiegel steeg. Door de stijging van de zeespiegel steeg ook de grondwaterspiegel waardoor het dekzandlandschap geleidelijk verdronk en een uitgestrekt veengebied ontstond. In enkele duizenden jaren groeiden in de kuststreek meters dikke pakketten veen. De veengroei is in het westen van Nederland vermoedelijk tot het begin van de Late Middeleeuwen doorgegaan. Dit zogenaamde Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond van Amsterdam tussen gemiddeld 5 - 2 m ÷ NAP en loopt plaatselijk door tot 0 m NAP.

Vanaf de 11de eeuw werd het veenlandschap op grote schaal ontgonnen en in cultuur gebracht. Hierdoor is de top van het veen vrijwel overal verdwenen. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon vrijwel tegelijkertijd met de ontginning de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan dankzij recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin terug tot het late Neolithicum (ca. 2.400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen.

De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen in de 12de eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk die in het laatste kwart van de 15de eeuw werd vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekafe en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkburch de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een aarden wal met 11 bolwerken ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië. Met de

⁵ De Mulder, e.a., 2003

Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. De nieuwe bakstenen stadswal kreeg in totaal 26 bolwerken en had een gracht in het tracé van de huidige Singelgracht. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze wordt gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Het plangebied ligt in de voormalige Holendrecht polder, polder Gein en Gaasp en de Oost Bijlmerpolder. Het betreft hier een oud poldergebied aan de oostkant van de Amstel.

Voor deze historisch-topografische analyse zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaarten van Nicolaes Visscher (ca. 1700), de Topografisch Militaire Kaart (1854), de Chromotopografische Kaart (1890), de polderkaart van Hoekwater (1901) en de Kaarten van Publieke Werken uit 1929 en 1936.

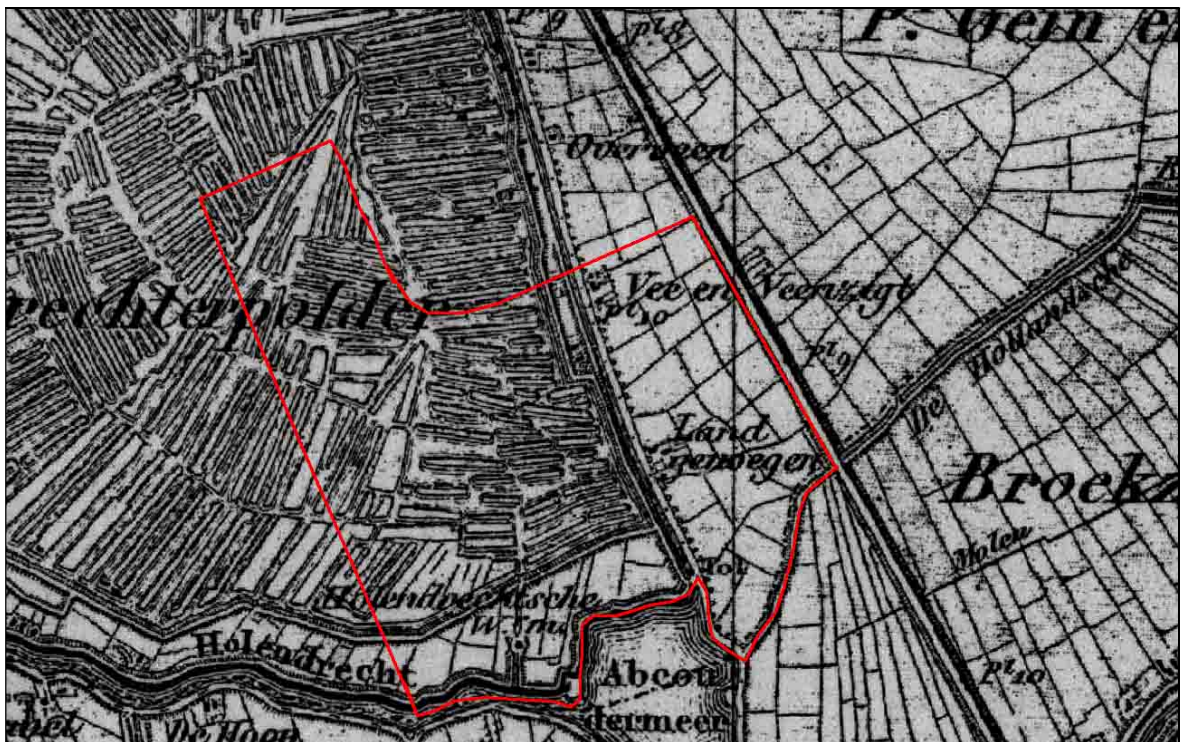
2 Het plangebied (rood omlijnd) op de polderkaart van W.H. Hoekwater uit 1901

3.3.1 Het polderland

De ontginning van dit gebied begon in de 12de eeuw, vermoedelijk vanuit de polder De Ronde Hoep, ten zuiden van Ouderkerk aan de Amstel. Hier lag het dominiale hof van de landsheer, de bisschop van Utrecht.⁶ Van polder De Ronde Hoep verplaatsten de ontginningsactiviteiten zich langs de ontginningsbasis, de Amstel, naar het noorden. Haaks op de Amstel werden percelen uitgezet met een onderlinge afstand van 30 tot 100 m. Aan de kopse kant verrezen boerderijen op huisterpen en ontstond de voor het veenlandschap typerende lintbebouwing. De percelen werden

⁶ Verkerk, 1998

van elkaar gescheiden door sloten, die het veen ontwaterden. Door de ontwatering kwam het veen droog te liggen en ontstond een droog en bruikbaar akkerland. Bijkomend gevolg van de ontwatering van het veen was dat het veen inklonk en het maaiveld daalde waardoor de akkers blootstonden aan overstromingsgevaar. Ter bescherming werden dijken en achter- en zijkadens aangelegd. Zo werd de Holendrechtpolder beschermd door het Zwed of de Zuwe. Tussen de Bijlmerpolder en de polder Gein en Gaasp liep eveneens een veendijk. De dijk die om de Holendrechtpolder liep was tevens een belangrijke verbindingroute tussen Abcoude en de noordelijker gelegen plaatsen zoals Diemen en Amsterdam. De huidige Abcouderstraatweg volgt nog het tracé van deze dijk. Ondanks de waterstaatkundige maatregelen zette door verdere inklinking van het veen de vernatting van de percelen zich door. Daarom bracht men nieuwe stroken veen in cultuur, waarbij de reeds bestaande verkavelingsloten werden doorgetrokken. Bij de verlenging van de kavels schoof ook vaak de bewoning op. De achterkade werd dan als secundaire ontginningsas in gebruik genomen.⁷ De voormalige verkaveling en de veendijken zijn op historische kaarten duidelijk herkenbaar (afb. 2, 3 en 5).

3 Het plangebied (rood omlijnd) op de topografische militaire kaart uit 1854

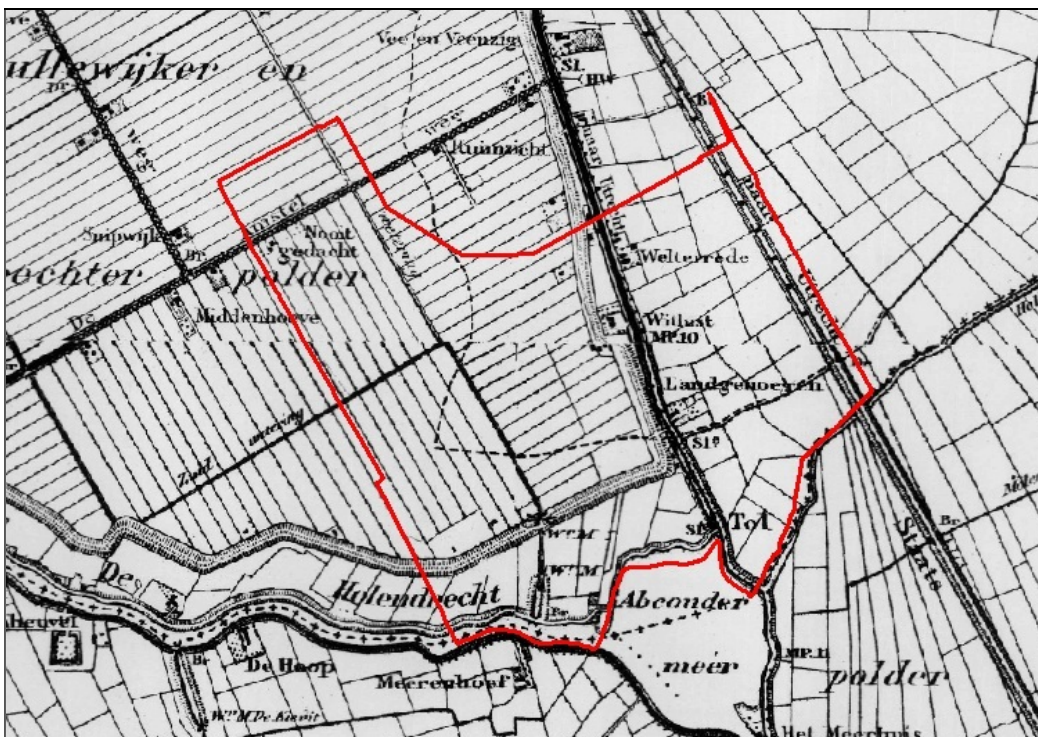
De polder diende niet alleen als voorraadschuur van de stad, het buitengebied zorgde ook voor brandstof. Aanvankelijk werd hier de plaatselijke houtstapel voor benut. Omdat deze niet voldoende was, ging men over op turf als energiebron. Voor de turfwinning werd de techniek van de natte vervening toegepast, dat wil zeggen turfwinning onder de grondwaterspiegel. Met behulp van een baggerbeugel werd het veen in stroken uit het water geschept en op legakkers te drogen gelegd. Na het drogen werd het veen in bruikbare brokken gestoken om vervolgens nog op stapels verder te drogen. De natte vervening leidde tot het typende landschap met weeren (schepsloten) en ribben (legakkers, langwerpige eilandjes.). Dit landschap was kwetsbaar voor oeverafslag, waardoor vele veenderijen verdwenen en ter plaatse plassen ontstonden. In de eerste helft van de 19de eeuw werd de Holendrechtpolder uitgeveend. Ten behoeve hiervan is aan de zuid- en westzijde van deze polder net ten noorden van het riviertje de Holendrecht een omringdijk aangelegd, de Hoogendijk, die aansloot op de reeds bestaande veendijk het Zwed of Zuwe (afb. 4, 5).

⁷ Stol, 1993

4 De Hoge Dijk gezien van de Holendrecht richting het AMC

De Topografisch Militaire Kaart toont de weeren en de ribben in de Holendrecht Polder (afb. 3). Om aan het landverlies een einde te maken werden de plassen weer drooggemaakt.⁸ Op kaarten rond 1900 is te zien dat de Holendrecht Polder is drooggemaakt. De weeren en ribben in deze polder hebben plaatsgemaakt voor de regelmatige verkaveling (afb. 5).

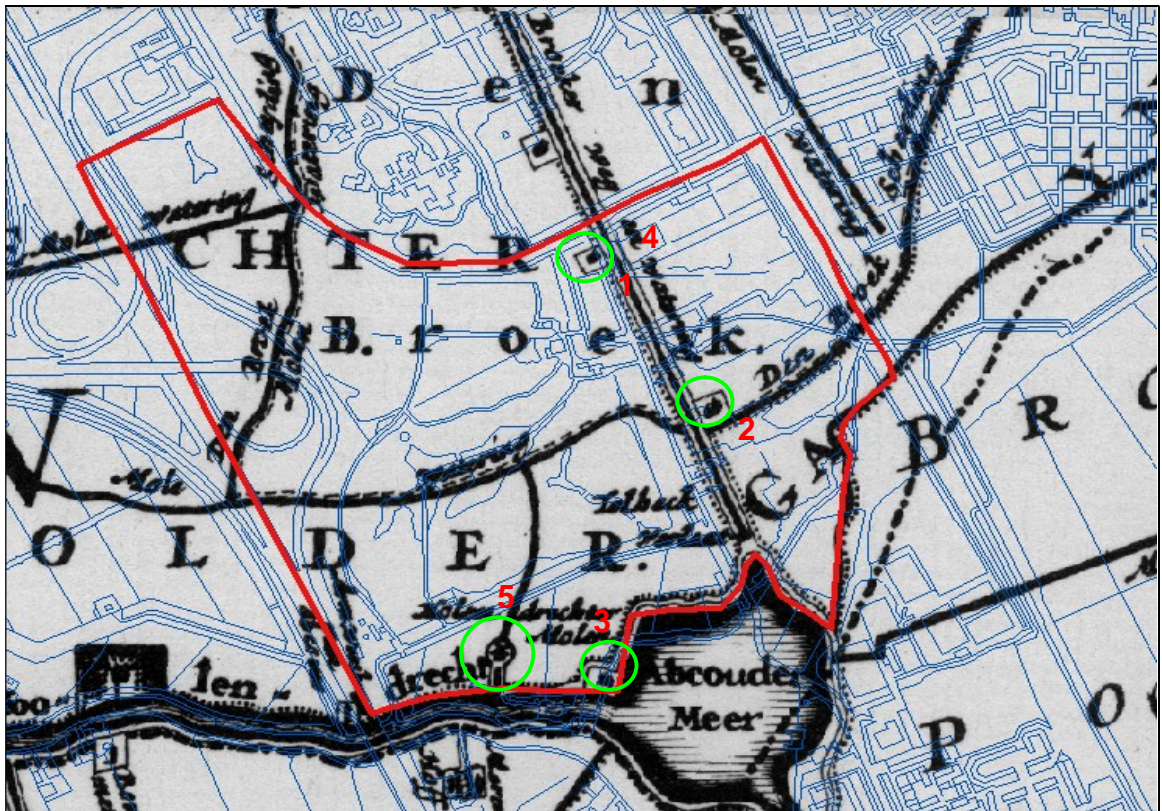
5 Het plangebied (rood omlijnd) en de Holendrecht polder op de Chromotopografische kaart uit 1890

⁸ Stol, 1993

3.3.2 Bewoning en ontwikkeling

Boerderijen uit de ontginningsperiode werden opgetrokken uit hout, leem en riet. Het waren zogenoemde woonstalhuizen, met het woon- en stalgedeelte onder één kap, die in de regel op een terp of verhoging werden aangelegd. Dergelijke boerderijen kunnen in het plangebied worden verwacht langs de ontginningsassen, de Broekerweg en de Holendrecht. De boeren voerden een gemengd bedrijf waar veeteelt samen met akkerbouw plaats vond. Ten gevolge van de toenemende vernatting van het akkerareaal en de groeiende behoefte vanuit de stad aan zuivelproducten kwam vanaf de 14de eeuw geleidelijk de nadruk op veeteelt te liggen.⁹ Vanwege de economische bloei en de internationale welvaart nam de vraag naar agrarische en industriële producten in de 17de eeuw toe. Hierdoor werd de directe omgeving van Amsterdam van steeds groter belang voor de voedselvoorziening.

Op de historische kaart van Visscher uit circa 1700 staan binnen het plangebied langs de Broekerweg, de huidige Abcouderstraatweg, twee boerderijen afgebeeld (afb. 6, nr. 1, 2). Vlak bij het Abcouder Meer staat een tolpost weergegeven onder de naam *Tolheck verlaat en* langs de Holendrecht is in de hoek tussen de Holendrecht en het Abcouder Meer bebouwing ingetekend (afb. 6, nr. 3). Iets ten westen hiervan lag de *Holendrechtsche watermolen* (afb. 6., nr. 5). Op de topografische kaart uit 1854 staat grotendeels op dezelfde locatie bebouwing weergegeven. De meest zuidelijk gelegen boerderij langs de Broekerweg draagt de naam *Landgenoegen* (afb. 6, nr. 2). Bij de overige boerderijen staat geen naam vermeld. Nieuw is de aan de oostzijde van de Broekerweg gelegen boerderij *Vee en Veenzicht*, deze is dus waarschijnlijk na 1700 gebouwd (afb. 3).

6 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Visscher uit ca. 1700 met in en nabij het plangebied gelegen bebouwing (groen).

1: boerderij (geen naam)
2: boerderij Landgenoegen

3: boerderij (geen naam)
4: boerderij Vee en Veenzicht (alleen op afb. 3)

5: Holendrechtsche molen

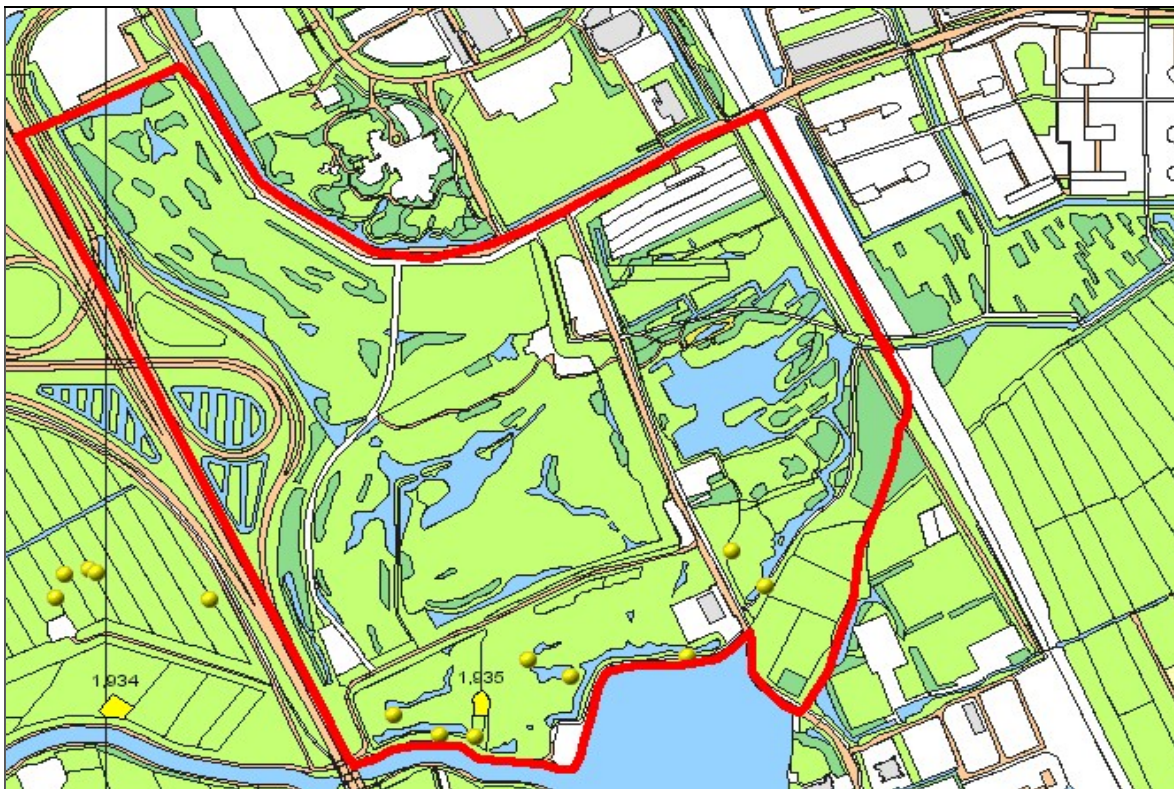
⁹ Hoppenbrouwers 2002, 103-118

Gedurende de 20ste eeuw ontwikkelde het poldergebied ten zuiden van de Bijlmermeer zich tot een randgemeente van Amsterdam. Op dat moment was het nog hoofdzakelijk een landelijk gebied. In de jaren '60 van de vorige eeuw werd het gebied bestemd voor de aanleg van industrieterreinen, woonwijken en sportvelden. Bij de aanleg van deze voorzieningen is de oorspronkelijke infrastructuur zoals de Broekerweg en de Zuwe grotendeels verdwenen. Ook werden de meeste bebouwing afgebroken. In 1973 is gestart met de bouw van het Academisch Medisch Centrum (AMC) wat net ten noorden van het plangebied gelegen is. Het plangebied is sinds de jaren '90 vrijwel geheel in gebruik als golfterrein.

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Vindplaatsen in de omgeving van het plangebied

Binnen het plangebied ligt één AMK terrein van archeologische waarde. Het betreft hier een locatie waar in de Nieuwe tijd en mogelijk ook al in de Late Middeleeuwen een watermolen heeft gestaan (afb. 7: AMK-nummer 25G-1935). In het plangebied is geen archeologisch bodemonderzoek gedaan. Wel is in 1986 door RAAP een veldkartering uitgevoerd waarbij ook het zuidelijk deel van het plangebied is onderzocht (afb. 7).¹⁰ Hierbij zijn meerdere aardewerk fragmenten aangetroffen van kogelpot-, Pingsdorf- en Paffrath aardewerk (ARCHIS). Dergelijk keramiek dateert uit de periode 1100-1300 n. Chr. Fragmenten van dit type aardewerk zijn ook door particulieren in dit gebied aangetroffen. Tijdens de veldkartering zijn ook fragmenten steengoed en rood geglazuurd aardewerk geborgen.

7 Het Plangebied De Hoge Dijk (rood omlijnd) op de Archeologische Monumentenkaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, oktober 2012) met hierop de monumenten (gele vlakken) en waarnemingen (gele stippen). De Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW) komt overeen met het AMK-kaartbeeld

¹⁰ Datema, 1987

3.4.2 Bodemopbouw

De zone ten westen van de Abcouderstraatweg en ten noorden van de Hogendijk maakt deel uit van de Holendrecht polder, die uitgeveend is. Het maaiveld ligt hier op circa 4 m ÷ NAP. In de Oost-Bijlmerpolder en de Polder Gein en Gaasp ligt het maaiveld op circa 2 m ÷ NAP.¹¹

De kans dat in de Holendrecht polder nog archeologische sporen of vondsten worden aangetroffen is zeer gering. Eventuele archeologische sporen of vondsten in de rest van het plangebied kunnen direct onder de bouwvoor worden verwacht.

Het is aannemelijk dat de archeologische kwaliteit van de ondergrond ook in deze delen van het plangebied is aangetast door de ophoging en de aanleg van infrastructuur. Daarbij zijn het oorspronkelijke maaiveld en de bijbehorende bodemopbouw waarschijnlijk deels verstoord.

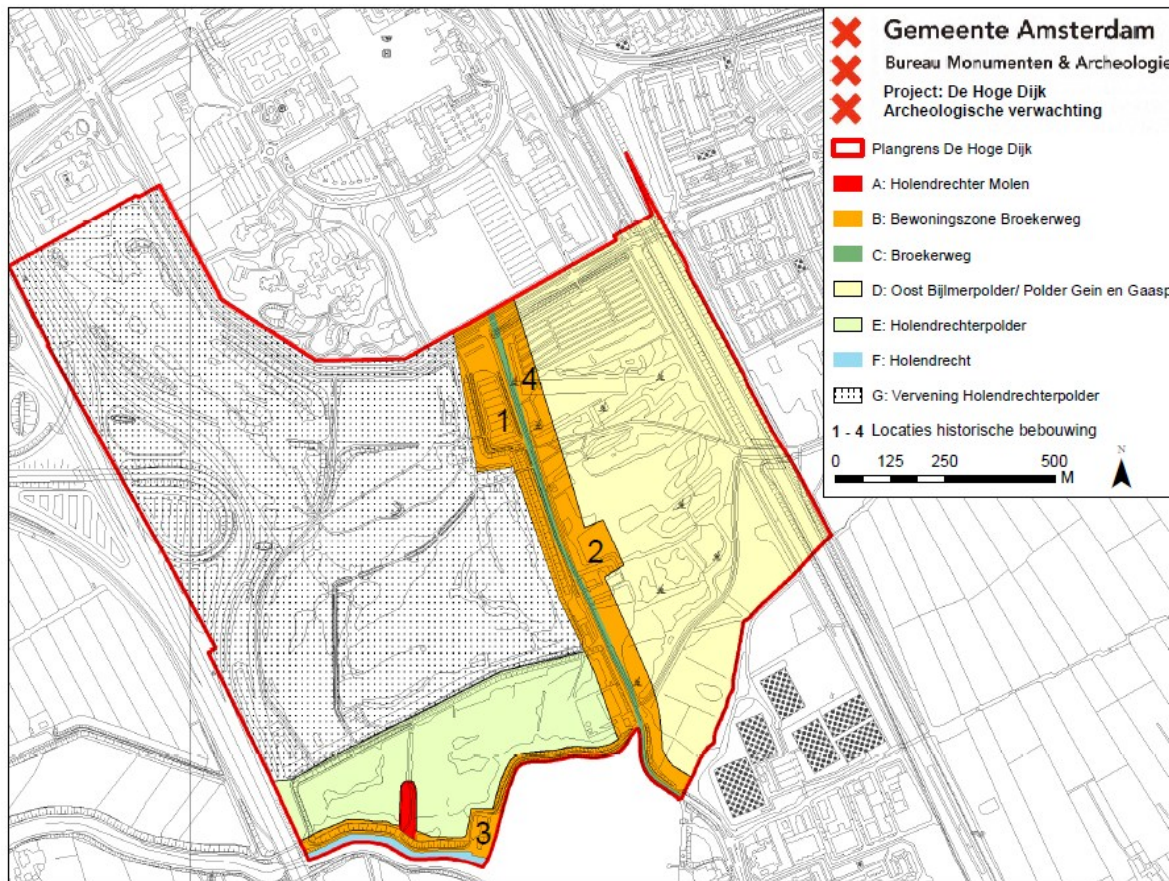
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Uitgaande van bovenstaande inventarisatie zijn in het oostelijk deel van het Plangebied De Hoge dijk materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de ontginning en landgebruik van de 12de tot in de 20ste eeuw. Met betrekking tot het voormalige veenweide- en poldergebied kunnen hier sporen van verkavelingsloten en losse vondsten verwacht worden. Daarnaast kunnen langs de Holendrecht en de Abcouderstraatweg resten van historische bebouwing worden verwacht. Het westelijk deel van het plangebied valt binnen de uitgeveende Holendrecht polder: hier worden geen archeologische resten verwacht. Ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied moet worden opgemerkt dat de recente bebouwing en inrichting van het terrein eventuele archeologische sporen kan hebben aangetast.

¹¹ Kaarten Publieke Werken 1929, 1936

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied De Hoge Dijk materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis van de 12de tot in de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van archeologische materiële neerslag voor het plangebied met verschillende verwachtingszones:

8 Het Plangebied De Hoge Dijk (rood omlijnd) op de vervaardigde archeologische verwachtingskaart

■ Zone A: De Holendrechtse watermolen

Het betreft hier een AMK terrein. In de ondergrond bevinden zich de resten van een watermolen uit de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe tijd.

■ Zone B: Bewoningszone Holendrecht en Broekerweg

Betreft de strook langs het riviertje de Holendrecht en de voormalige Broekerweg waar terpen, boerderijplaatsen (afb. 6), funderingen, beerputten, tuinen of afvallen te verwachten zijn uit de periode 12e tot 20ste eeuw. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang.

 Zone C: Broekerweg

De Broekerweg is een oude ontginningsas. De sporen die hier kunnen worden verwacht houden verband met de weg en dateren uit de 12de tot de 20ste eeuw. Het zal hier vermoedelijk gaan om ophogings- en afvallagen.

 Zone D: Voormalig poldergebied Oost-Bijlmerpolder en de Polder Gein en Gaasp

De sporen die hier kunnen voorkomen houden verband met landgebruik vanaf de 12de tot de 20ste eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. Daarnaast is de kans groot dat delen verstoord zijn tijdens 20ste-eeuwse ontwikkeling.

 Zone E: Voormalig poldergebied Holendrecht polder

De sporen die hier kunnen voorkomen houden verband met landgebruik vanaf de 12de tot de 20ste eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. Daarnaast is de kans groot dat delen verstoord zijn tijdens 20ste-eeuwse ontwikkeling.

 Zone F: De Holendrecht

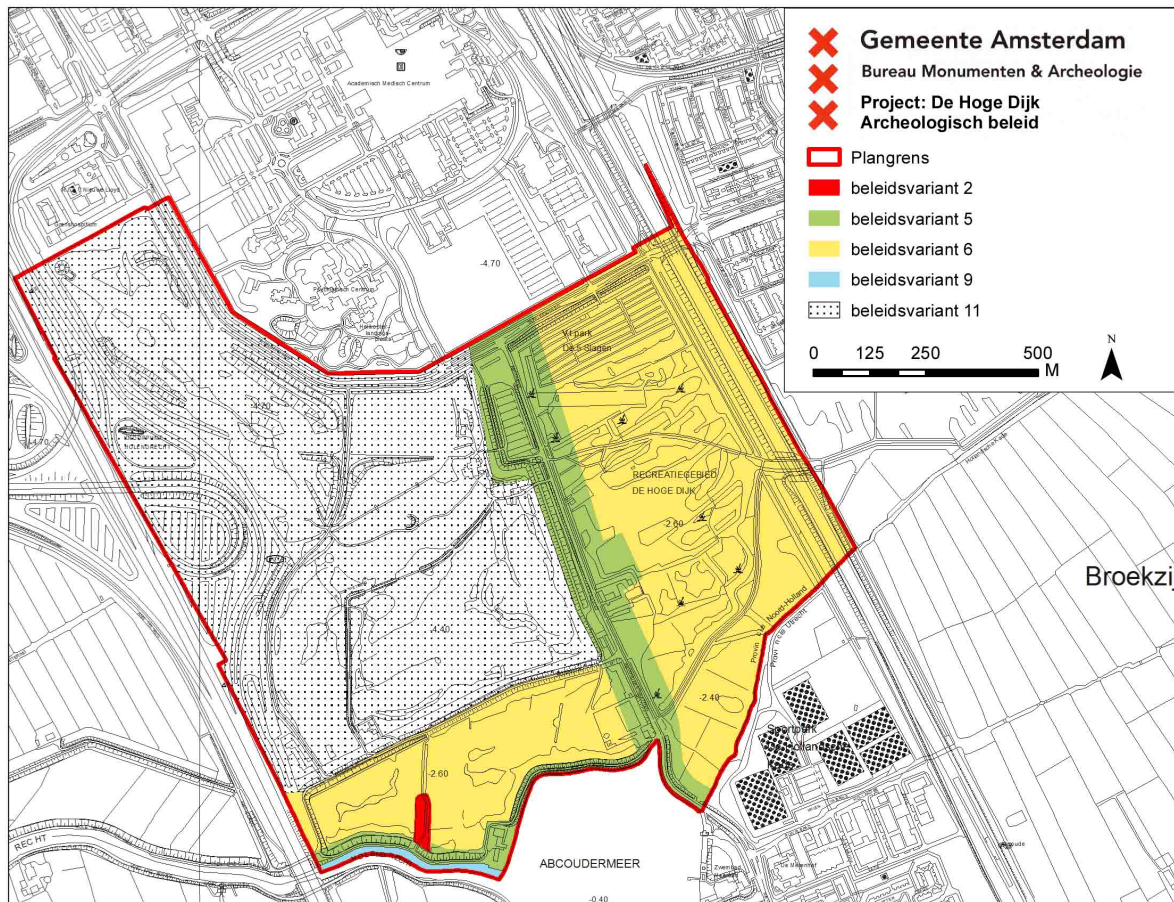
Het betreft het riviertje de Holendrecht, een vaarweg buiten het centrum van Amsterdam. De sporen en vondsten die hier kunnen voorkomen houden verband met scheepvaart of betreffen dumplocaties van afval. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding.

 Zone G: Voormalig uitgeveend poldergebied Holendrecht polder

Betreft het grootste deel van het plangebied. Dit deel is uitgeveend waardoor geen archeologische resten meer worden verwacht.

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied De Hoge Dijk is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologische erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

9 Het Plangebied De Hoge Dijk (rood omlijnd) op de vervaardigde beleidskaart

- Beleidsvariant 2: verwachtingszone A**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m^2 of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- Beleidsvariant 5: verwachtingszones B en C**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m^2 of ondieper dan de 20ste-eeuwse ophogingen.

Beleidsvariant 6: verwachtingszones D en E

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.

Beleidsvariant 9: verwachtingszone F

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 10.000 m².

Beleidsvariant 11: verwachtingszone G

Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied De Hoge Dijk. Aan de hand van de archeologische verwachtingen (p. 16-17) is een beleidskaart (p. 18-19) opgesteld waarin vijf beleidsvarianten worden onderscheiden.

Voor de eerste beleidszone geldt uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.

Voor de tweede beleidszone geldt uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste-eeuwse ophogingen.

Voor de derde beleidszone geldt uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.

Voor de vierde beleidszone geldt uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 10.000 m².

Voor de vijfde beleidszone geldt uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie wordt gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS): <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

Cultuur Historische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

Stadsarchief Amsterdam (SAA): <http://beeldbank.amsterdam.nl/>

Literatuur

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*, Amsterdam 2005

Datema, R.R., *Amsterland. Een archeologische kartering, inventarisatie en waardering. RAAP-Rapport 4*. Stichting R.A.A.P., Amsterdam 1987.

Hoppenbrouwers, P.C.M., 'De Hollandse economie ca. 975 - ca. 1570', Nijs, T. de en Beukens, E. (red), *Geschiedenis van Holland tot 1572*, Hilversum 2002.

Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong (red.). *De ondergrond van Nederland. Geologie van Nederland, 7*. Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen. Wageningen 2003

TNO, Utrecht. Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*, Haarlem 2010

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*, Utrecht/Antwerpen 1993

Verkerk, C.L., 'De Windmolenzijde. Een bijdrage tot de ontwikkelingsgeschiedenis van Amsterdams Noordwestelijke stadsgebied in de dertiende en veertiende eeuw', *Amstelodamum* 90 (1998), 13-38.

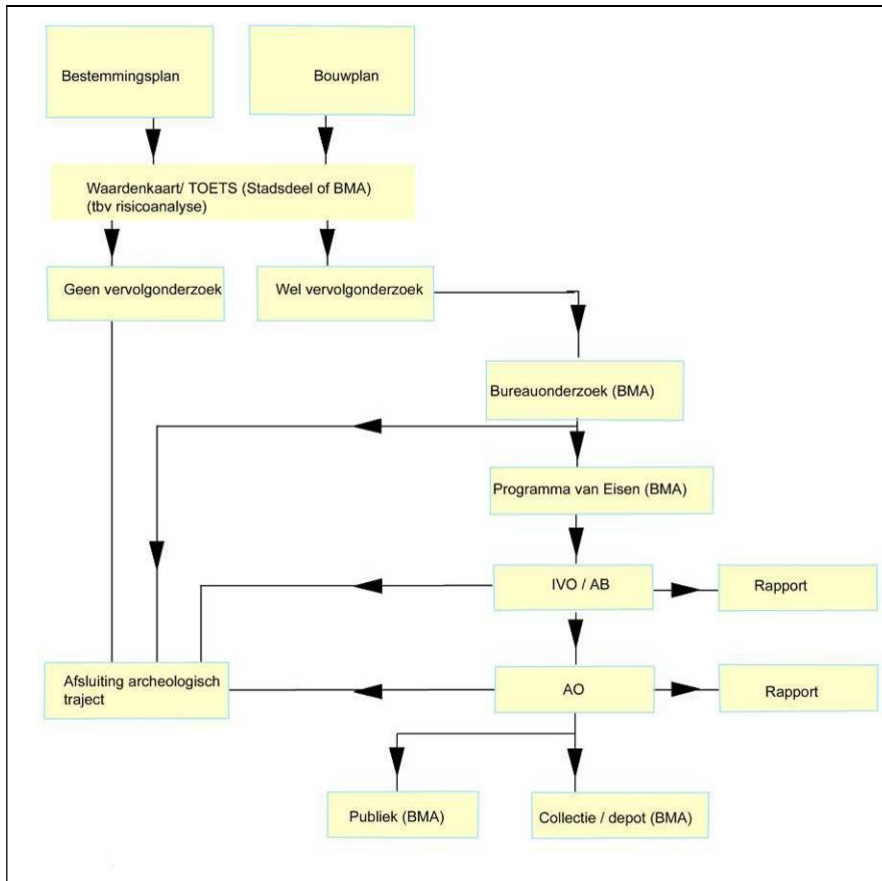
Appendix: beleidsvarianten, stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Bebouwde gebieden langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 5: Bebouwde gebieden langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².
- 10: Gebieden die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.
- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen vanwege eerder archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. Verder betreft het gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde

van de 19de en in de 20ste eeuw. Voor al deze situaties geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie BMA

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 12-098

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

BRL SIKB 4000 PROTOCOL 4002

Datum: 21-11-2012
Status: definitief
Redactie: prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst: drs. K. Leijnse
Cartografie: drs. J. van den Dijssel/ drs. K. Leijnse

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2012
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.